

СТАТУС КОНЦЕПТУ «ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ» У КОНТИНУУМІ ПОНЯТЬ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

A STATUS OF THE "PERSONALITY MATURITY" CONCEPT IN THE CONTINUUM OF IDEAS ON PERSONALITY DEVELOPMENT

У статті аналізується проблематика особистісної зрілості у контексті дослідження розвитку особистості. Зріла особистість визначається складною системою, що саморозвивається, тобто сама моделює і реалізує власну генезу, найважливішою характеристикою якої є смисл. Зауважено, що у гуманістичній психології особистісна зрілість отожднюється з психічним здоров'ям («повноцінним функціонуванням») та інтерпретується як здатність спиратися на власні внутрішні ресурси під час вирішення життєвих проблем і бачити у проблемі можливість для особистісного зростання. У концептуальній моделі психологічного простору саморозвитку особистості зрілість характеризується автономністю, самоідентичністю, інтернальністю, відкритістю, толерантністю до нового, наявністю усвідомленої мети самоздійснення як орієнтира самодетермінації та активної життєвої стратегії. Розгляд розвитку особистості як інтеграції соціогенези, персоногенези та суб'єктогенези виявляє зрілість як ресурс, що зміцнює і розкриває суб'єктність, а також сприяє соціальній адаптації та гармонійній взаємодії особистості з оточуючими і навколишнім світом. У парадигмі аксіогенези особистості зріла особистість «на рівні абсолютного суб'єкта» здатна до реалізації смислу, а її суб'єктна позиція характеризується позитивним самоставленням, інтернальністю, внутрішньою мотивацією діяльності, рефлексивністю, відносною автономністю, спрямованістю на саморозвиток і самоактуалізацію. Аналіз проблеми особистісного розвитку в площині психологічної герменевтики визначає зрілу особистість як «автора», творця життєвих та особистісних проєктів. Особистісна зрілість розглядається як акмеологічний складник процесу розвитку особистості та визначається здатністю стати суб'єктом ухвалення самостійних рішень, які сприяють розвитку творчої діяльності й утіленню програм самореалізації творчих потенціалів. Особистісна зрілість розглядається (характеризується) як критерій особистісного зростання, а самодетермінація є головним феноменом особистісної зрілості та виявом особистісного потенціалу.

Ключові слова: особистісна зрілість, розвиток особистості, саморозвиток, самоде-

термінація, суб'єктність, ціннісно-смысловая сфера особистості, рефлексія.

The article analyzes personality maturity in the context of studies on personality development. A mature personality can be understood as a complex self-developing system; in other words as a system that models and realizes its own genesis, which the most important characteristic is meaning. In humanistic psychology, personality maturity is identified with mental health ("full functioning") and is interpreted as an individual's capability to rely on his/her own internal resources when solving life problems, as well as to see a problem as an opportunity for personal growth. In the conceptual model of a psychological space for personal self-development, maturity is characterized by autonomy, self-identity, internality, openness, tolerance to the new, an existing conscious goal for self-realization as a reference point for self-determination and an active life strategy. Consideration of personality development via an integration of sociogenesis, personogenesis and subjectogenesis reveals that maturity is a resource strengthening and unfolding subjectivity, as well as promoting social adaptation and harmonious interactions with others and the surrounding world. In the paradigm of personality axiogenesis, a mature personality is capable "at the level of an absolute subject" to fulfill meaning, and his/her subject position is characterized by positive self-attitude, internality, internal motivation for activities, reflexivity, relative autonomy, orientation towards self-development and self-actualization. Analyzed within psychological hermeneutics, a mature personality is defined as an "author", a creator of life and personal projects. Personality maturity is seen as an acmeological component of personality development and can be described as an individual's capability to become a subject making independent decisions that contribute to creative activities and to programs leading to implementation of one's own creative potentials. Personality maturity can be considered as a criterion of personal growth; and self-determination is the main phenomenon of personality maturity and a manifestation of personal potential.

Key words: personality maturity, personality development, Self development, Self-determination, subjectivity, personal value-meaning sphere, reflection.

УДК 159.922

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.58.33>

Яворська-Ветрова І.В.

к.психол.н., с.н.с.,
старший науковий співробітник
лабораторії психології особистості
імені П.Р. Чамати
Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних
наук України

Постановка проблеми. Проблематика зрілості особистості вивчається одночасно і так довго, як і проблематика розвитку особистості. Ґрунтуючись на працях представників класичної психології (К. Юнга, З. Фрейда, В. Франкла, Е. Фромма, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса та ін.), вітчизняними науковцями досліджувалися: розвиток особистості як саморух (Г.С. Костюк), генеза особистості (С.Д. Максименко), самоздійснення особистості (М.Й. Боришевський), самопроєктування

особистості (Н.В. Чепелева), самодетермінація розвитку особистості (Л.З. Сердюк), цілісне саморозгортання життєвого світу особистості (Т.М. Титаренко), аксіогенез особистості (З.С. Карпенко), актуалгенез саморозвитку особистості (С.Б. Кузікова), особистісні зміни як процес (П.В. Лушин), психосоціальний розвиток як єдність соціогенези, персоногенези та суб'єктогенези (А.В. Шамне), досягнення акме як вершини у розвитку особистості (В.М. Гладкова та ін.) тощо.

Дослідження феномена «особистісна зрілість» ґрунтувалося на положенні про те, що вона є критерієм особистісного зростання, а самоідентифікація є головним феноменом особистісної зрілості та виявом особистісного потенціалу, який відображає міру долання особистістю заданих обставин, зрештою долання особистістю самої себе [7]. Науковці дійшли висновку, що розвиток відбувається на всіх етапах життєвого шляху людини, а особистісна зрілість не обмежена певними віковими рамками і не є кінцевим чи завершальним станом розвитку. Навпаки, чим більш зрілою у психологічному, особистісному, соціальному, духовному, професійному та інших аспектах виступає людина, тим більші потенційні можливості перед нею відкриваються, тим більш зростає її здатність до подальшого розвитку.

Розглядаючи особистісну зрілість як *динамічний процес* (опанування нових цінностей, здійснення відповідальних виборів, безумовне прийняття інших людей, об'єктивне усвідомлення нормативно-ціннісного образу самого себе, рефлексування особистісних якостей, власних учинків та здатність до морального самоконтролю взаємодій) [3], дослідники обґрунтовують можливість та необхідність активізації становлення особистісної зрілості.

Мета статті – проаналізувати концепт «особистісна зрілість» у спектрі понять розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. У підході гуманістичної психології особистісна зрілість ототожнюється з психічним здоров'ям. Зрілу особистість називав «здоровою» Г. Олпорт. Серед центральних рис пропріуму, (динамічного центра особистості), які сприймаються людиною як важливі для її самоповаги та самоідентичності, учений виокремив: розширене почуття «Я»; теплоту по відношенню до інших; емоційну безпеку та прийняття себе; реалістичне сприйняття; самооб'єктивацію – розуміння себе та гумор; єдину філософію життя [4]. На думку К. Роджерса, особистість, що «повноцінно функціонує», повністю усвідомлює своє реальне «Я», довіряє внутрішнім імпульсам, відкрита новому досвіду, упевнена у своїй здатності приймати рішення [13]. На переконаності у зрілості, а отже, ресурсності, здорової людини ґрунтується метод позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. На його думку, кожна людина у тісній взаємодії з оточуючим світом розвиває свої здібності, базовими з яких є когнітивність (здатність до пізнання) й емоційність (здатність до любові). Вони «відкривають людині величезні можливості», диференціюючись, «утворюють незмінну структуру особистісних рис (неповторність)» [22]. Кожна людина живе, діє, розвивається, вирішує «актуальні», «базові» й «ключові» конфлікти у чотирьох вимірах, що становлять її

ідентичність: «тіло (здоров'я і самопочуття, контакт і фізичні відчуття, енергія стресу й емоційні реакції); ставлення (взаємини, любов, турбота, відповідальність, соціальна взаємодія й взаємна допомога); досягнення/продуктивність (логіка і планування, рішення і дія, старанність і продуктивність, довіра і контроль, час і результат); фантазія (смысл, ідеали, майбутнє, цілі й переконання)» [22]. У цих чотирьох вимірах людина створює концепції – емпірично-когнітивно-емоційні структури, що задають схему інтерпретації ставлення людини до себе, до інших людей і до дійсності. Концепції «визначають основу особистості, при цьому можуть доповнюватися новим досвідом і коригуватися в подальших ставленнях». Таким чином, у парадигмі Н. Пезешкіана особистісна зрілість інтерпретується як здатність спиратися на власні внутрішні ресурси під час вирішення життєвих проблем і бачити у проблемі можливості для особистісного зростання.

За визначенням С.Д. Максименка, особистість – це форма існування психіки людини, змістовими (ключовими) ознаками якої є цілісність, унікальність, активність, вираження, відкритість, саморозвиток і саморегуляція [10, с. 10]. Перетин трьох ліній становлення особистості – довільності, інтеграції, переживання – породжує механізм смислового зв'язування, коли встановлюється внутрішній зв'язок із ціннісною сферою особистості і нейтральний до цього зміст перетворюється на емоційно заряджений смисл. Функціонування такого механізму вимагає розвиненої уяви, володіння широкою часовою перспективою, наявності ієрархічної смислової сфери. А отже, на думку вченого, цей механізм може існувати лише в інтегрованій, зрілій особистості, і результатом його роботи є виникнення нових інтенцій та гармонізація внутрішнього світу особистості. На певному етапі інтегративні процеси розвитку особистості закономірно призводять до виникнення проблеми смислу, прагнення відкрити сенс життя, яке В. Франкл назвав фундаментальною мотиваційною силою людини. Відкриття смислу є, за С.Д. Максименком, дуже важливим, кардинальним і зламним моментом людського існування, адже відкриває особистість до зовнішнього світу: «Людина перестає знаходитися лише всередині власного «Я», лише всередині житейських ситуативних інтересів вона виходить за конкретну ситуацію і стає людиною всього світу. Тут, ми бачимо, перетинаються лінії інтеграції і взаємовідносин зі світом – світ перестає бути «навпроти» людини, і, навпаки, вона опиняється всередині світу, «огортається» ним і споріднюється з ним» [10, с. 15]. Отже, зріла особистість є складною системою, що саморозвивається, тобто сама моделює і реалізує власну генезу, центральним напрямом

мом якої є відкриття смислу.

Визначаючи саморозвиток як усвідомлене самозмінювання, безперервний, багатоплановий, самокерований процес особистісних змін, С.Б. Кузікова наголошує на суб'єктній активності індивіда, тобто активно-творчій позиції стосовно своїх змін як єдиній детермінанті саморозвитку. Саме усвідомлення особистістю своїх потенційних можливостей (ресурсів) і вміння керувати їх реалізацією, підкреслює авторка, робить людину активним творцем свого життя, суб'єктом особистісного саморозвитку [9, с. 297]. Суб'єктність розглядається як інтегратор здатності людини до усвідомленого і самокерованого саморозвитку (рефлексивної саморегуляції). Розроблена С.Б. Кузіковою концептуальна модель психологічного простору саморозвитку особистості висвітлює його як «простір, у якому особистість: 1) відчуває себе суверенною і переживає свою автентичність (істинність); 2) усвідомлює власну компетентність, продуктивність та ефективність (успішність); 3) може змінюватися (у певних межах, зберігаючи самість), підтримуючи гармонічні відносини із зовнішнім світом, зберігаючи психологічне здоров'я і життєздатність; 4) може вільно і відповідально експансіювати власний особистісний потенціал (розширювати межі можливого)» [9, с. 300]. Такий простір забезпечує успішність саморозвитку й досягнення особистісної зрілості, що характеризується автономністю, самоідентичністю, інтернальністю, відкритістю, толерантністю до нового, наявністю усвідомленої мети самоздійснення як орієнтира самодетермінації та активної життєвої стратегії. Аналізуючи виокремлені авторкою рівні організації саморозвитку, можна припустити, що рівню особистісної зрілості відповідають особистісно-рефлексивний (середньо-високий) та автентично-творчий, трансгресивний (високий) рівні організації саморозвитку. Перший визначається самоідентифікацією, самопізнанням, самоаналізом, побудовою системи цінностей, смислоутворенням, пошуком цілей і шляхів їх досягнення, другий – високою здатністю до трансцендентності, прогресивним характером саморозвитку, спрямованістю у майбутнє.

Аналізуючи концепт «психосоціальний розвиток – синергетичний континуум особистості – суб'єкта», А.В. Шамне трактує його як інтеграцію соціогенези, персоногенези та суб'єктогенези. Авторка наголошує на подвійній природі людини, що виявляється у двох її родових якостях: соціальності (діалогічність свідомості) та індивідуальності (потреба у самопізнанні, розумінні світу, самовизначенні). Отже, психосоціальний розвиток поєднує у собі два процеси: по-перше, інтеграцію у суспільство людини як соціального суб'єкта,

носія соціальної активності, особливої форми соціальності (рефлексивного усвідомлення себе суб'єктом взаємодії, реалізації потреби у самоствердженні, персоналізації); по-друге, вибір індивідуально-унікального способу розвитку (саморозвитку), розгортання внутрішнього джерела розвитку та становлення суб'єкта життєдіяльності, визначення змісту і шляхів самодетермінації (суб'єктогенез) [20, с. 102–103]. Отже, зрілість у «континуумі особистості – суб'єкта», за А.В. Шамне, виявляється у психосоціальній інтегрованості як ресурсі розвитку й самоорганізації особистості, яка у ситуаційному аспекті сприяє соціальній адаптації та гармонійності взаємодії особистості з навколишнім світом і оточуючими, а у екзистенційному – зміцнює і розкриває власне суб'єктність, індивідуальність особистості.

У парадигмі аксіологічної персонології З.С. Карпенко розглядає особистісне становлення як розвиток ціннісно-сислової сфери людини. Грунтуючись на голістичному та інтегративно-особистісному (за Г.О. Баллом) підходах, дослідниця визначає аксіогенез як розгортання суб'єктних здатностей особи «у цілісній ситуації буття», а саме: індивідний (організм як психосоматична єдність), власне суб'єктний (як суб'єкт окремих предметних діяльностей), соціально-особистісний (моральнісний), індивідуальний (культурно-відповідний) та універсальний (трансцендентно-ідеальний) рівні розвитку «з прогресивним ускладненням ціннісно-духовних устремлінь людини» [6, с. 184–185]. Розвиток сислової архітектоники особистості як сходження до вищих рівнів відбувається, на думку З.С. Карпенко, від Я – суб'єкта активностей (площина Я – діяльність) через індивідуальне, особисте Я (площина Я – Я) та Я – інше Я (площина Я – інші люди) до Над-Я, яке «виступає суперпозицією всіх попередніх суб'єктів». Отже, можна стверджувати, що у трансцендентно-онтичному вимірі зріла особистість «на рівні абсолютного суб'єкта – універсальної особистості як ідеалу самозвершення» здатна до реалізації смислу, інтеграції й гармонізації життєвого світу, переживання повноти буття.

У суб'єктній парадигмі розглядає аксіогенез особистості Г.К. Радчук. У висунутій авторкою культурно-феноменологічній концепції аксіогенезу особистості центральним постає поняття суб'єктної позиції, що визначає ступінь реалізованої свободи особистості, її духовну й, власне, особистісну зрілість. Суб'єктна сутність людини виявляється феноменом самовизначення (самодетермінації), що «виступає мотиваційно-вольовим ядром і результатом аксіогенезу, складним, водночас динамічним і стабільним станом суб'єкта, діяльнісним,

рефлексивним і ціннісносмысловим актом» [12, с. 322], проявляється у готовності добровільно брати на себе відповідальність за здійснюваний вибір. Сформована суб'єктна позиція зрілої особистості, за Г.К. Радчук, характеризується позитивним самоствавленням, інтернальністю, внутрішньою мотивацією діяльності, рефлексивністю, відносною автономністю, спрямованістю на саморозвиток і самоактуалізацію.

У спектрі ціннісної проблематики та особистісного самоздійснення М. Клименко досліджує нарцисизм із позиції особистої адекватно високої самоцінності, що є джерелом саморозкриття й саморозвитку, а нарцисичну саморегуляцію – як механізм формування адекватного уявлення про себе та більш позитивного самоствавлення, кристалізацію самоповаги [8, с. 83]. Базова впевненість у тому, що власна особа має цінність та володіє достатньою силою, щоб дбати про себе, ухвалювати рішення, здійснювати їх відповідально, є підґрунтям екзистенційної сповненості суб'єкта, його самоздійснення. Визначальними чинниками особистої сповненості є, за М. Клименко, переживання суб'єктивної впевненості, спроможності, відчуття психічної цілісності, наявності мети діяльності, позитивна самооцінка, відчуття внутрішнього наповнення, що говорять про силу Self [8, с. 87]. Використовуючи термін «сильна особистість», авторка наголошує, що базова впевненість у собі та високий рівень соціабельності сприяють відкритості особистості до світу, готовності більш адекватно сприймати оцінки оточуючих. Можна стверджувати, що високий нарцисизм як сила Self, переживання його значущості, ідеал самодостатності «крокує поруч» із самоздійсненням, тобто здорова самоцінність є показником особистісної зрілості. Ці висновки корелюють із результатами дослідження Н.І. Меленчук і Б.О. Мухаровської, які з'ясували, що особи з високим рівнем нарцисизму та силою Self-системи характеризуються позитивним ставленням до себе, уявленням про себе як сильну особистість. Отже, нарцисична саморегуляція виступає механізмом підтримання позитивного уявлення особистості про себе (самоцінність), а позитивне самоствавлення є необхідною умовою для налагодження здорових стосунків зі світом, джерелом саморозкриття та саморозвитку [11].

У площині психологічної герменевтики, тобто розуміння та інтерпретації психічної реальності людини, її особистого досвіду, аналізують проблему особистісного розвитку Н.В. Чепелева і С.Ю. Рудницька. Особистість, що розвивається, спрямовану на саморозвиток, авторки розглядають такою, що здатна до самопроєктування як процесу вибудовування власної ідентичності, здатна діяти, виходячи

із власного задуму, проєкту відносно свого майбутнього (життєвий проєкт) та власної особистості (особистісний проєкт). Зазначається, що особистісний проєкт «передбачає: 1) створення «задуму себе», тобто конструювання Я-можливого, або Я-бажаного, або ж Я-ідеального; 2) створення схеми або сюжету подальшого життя і себе в ньому; 3) реалізацію цього задуму шляхом вибудовування бажаної, передбачуваної ідеальної історії власного життя або плану, за яким втілюватиметься задум, а також конструювання власної ідентичності, адекватної власному задуму» [18, с. 71]. Наголошуючи, що найважливішою характеристикою особистості є смисли, на які вона спирається в процесі розвитку, дослідниці акцентують на створенні власних смислових систем у межах саме особистісного виміру розвитку. Коли смислові системи відображаються у ментальній моделі людини, яка і є основою для створення життєвих та особистісних проєктів, таку людину називають «автором», творцем власного життя і власної особистості. Авторство, на переконання Н.В. Чепелевої і С.Ю. Рудницької, і є показником зрілої особистості, яка осмислила себе, власний життєвий досвід, здатна ставити власні завдання саморозвитку, відповідальна за наслідки своїх учинків, здатна робити усвідомлений вибір, тобто людина, «пов'язана смислом» [18, с. 73].

Аналізуючи людське життя як реалізацію життєтворчих можливостей, реалізацію людиною себе як творчого проєкту, Н.В. Артюхіна і Р.О. Кучеренко доходять висновку, що життєтворчість особистості пов'язана із самореалізацією та самоствердженням у її власному житті, творчою адаптацією до життєвих обставин через конструювання нової суб'єктивної реальності та актуалізацію потенційних здібностей. Зрілій особистості, на думку дослідниць, притаманні здатність здійснювати авторські життєві вибори, стійкість та цілісність її життєвого світу, суверенність психологічного простору [1].

Особистісна зрілість розглядається як акмеологічний складник процесу розвитку особистості. При цьому характеристиками зрілості виступають багатогранна ресурсна зона інтелектуального потенціалу, кооперативна поведінка особистості в суспільстві, відкритість до нового, високий рівень творчої активності, ініціативність, багатий внутрішній світ, прагнення до особистісного росту [2]. Зрілість в акмеології постає необхідною передумовою досягнення акме як точки найвищої досконалості в розвитку людини і пов'язана з формуванням та реалізацією ідеалу, тобто життєвої програми людини. Акмеологічна зрілість визначається здатністю стати суб'єктом ухвалення самостійних рішень, які сприяють розвитку творчої діяльності й утіленню про-

грам самореалізації творчих потенціалів [19]. За В.М. Ямницьким, особистісна зрілість як акме передбачає життєтворчість як «процес реалізації цільових та смислових аспектів власного життя» [21, с. 252]. Системоутворюючою рисою науковець визначає суб'єктність, що має такі показники: цілісність виявлення активності у взаємодії зі світом; відповідальність, свідомий характер діяльності; спрямованість на особистісне зростання, саморозвиток, самоактуалізацію; розвиток і реалізація духовних потреб; пошук смислу життя.

Вияв зрілості в усіх сферах життєдіяльності трактується як акме – найвищий ступінь розвитку особистості, період найбільших її досягнень. Водночас Н.М. Дідик наголошує на мінливості й варіативності акме та вивченні «феномена зрілості або досягнення людиною вершини у розвитку як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності» [5, с. 113] у процесуальному і результативному аспектах. Особистісну зрілість дослідниця розглядає як умову і невід'ємний компонент успішного становлення людини як фахівця, зокрема у сфері соціономічних професій, підкреслюючи взаємопов'язаність особистісної та професійної зрілості: «У професіях системи «людина – людина» особистісні якості становлять основу для професійних, успішне їх поєднання забезпечує ефективне виконання професійної діяльності» [5, с. 115]. Акмеологічна оптимізація, на переконання Н.М. Дідик, сприяє формуванню таких характеристик зрілої особистості, як: активна життєва позиція, реалістичне сприйняття дійсності і себе, креативність, відповідальність, самостійність, вміння ставити реалістичні цілі, здатність до самопізнання і самовдосконалення через відкритість власному досвіду, толерантність до невизначеності, гармонійність, цілісність, здатність до глибоких міжособистісних взаємин. Інструментом досягнення акме в особистісній та професійній сферах є рефлексія, «свідоме, активно рефлексивне ставлення до життя». Дослідниця наголошує, що без акмеологічного супроводу у фахівця можуть сформуватися негативні риси (авторитарність, демонстративність, дидактичність, індиферентність, консерватизм, агресія, соціальне лицемірство), що призводить до деформації особистості, а отже, особистісної й професійної незрілості.

Досліджуючи в межах системно-синергетичного підходу проблематику самодетермінації особистості, Л.З. Сердюк аналізує різні складники та характеристики самоактуалізованої, психологічно здорової, зрілої особистості, що прагне до самореалізації. Серед них: автономія (людина діє як суб'єкт виходячи з глибинного відчуття себе, своєї цілісності, впевненості, що її поведінка є справж-

ньою і самоорганізованою, а не внутрішньо суперечливою і нав'язаною ззовні), компетентність (переконання у власній самоефективності, у власних здібностях організувати і здійснювати дії), самоставлення (визначає формування уявлень про світ і себе самого, забезпечує прогнозування своєї соціальної ефективності та ставлення до себе навколишніх, регулює міжособистісні взаємини, постановку і досягнення цілей), система ціннісних та смислових орієнтацій, воля як вияв інтринсивної мотивації [14]. Дослідниця наголошує: «Самодетермінація у становленні та розвитку особистості створює умови для досягнення нею високих результатів діяльності і тим самим укріплення її психологічного благополуччя» [15]. Психологічне благополуччя, своєю чергою, сприяє становленню особистісної зрілості через забезпечення задоволення особистих потреб і досягнення цілей; прагнення до особистісного зростання; усвідомлення цілей свого майбутнього; наявність довірливих взаємин з оточенням; самостійність і незалежність, впевненість у своїх можливостях ефективно діяти, здатність свідомо контролювати й оцінювати свої досягнення і перспективи, наявність мотивації саморозвитку та самореалізації.

Як зазначалося вище, особистісна зрілість розглядається критерієм особистісного зростання, а самодетермінація є головним феноменом особистісної зрілості та виявом особистісного потенціалу. Особистісний потенціал як «структурована цілісність відображає особливості системної організації особистості та її багатогранність, забезпечує успішність соціально-психологічної адаптації особистості у нових умовах, ефективно вирішення проблемних ситуацій та життєвих труднощів» [16, с. 50]. Його показниками визначають особистісну автономію, внутрішню свободу; осмисленість життя; життєстійкість у складних обставинах; готовність до внутрішніх змін; здатність сприймати нову невизначену інформацію; постійну готовність до дії; особливості планування діяльності; часову перспективу особистості.

У межах дослідження позитивних психологічних станів, що впливають на захопленість роботою, А.Ю. Трофімов і Ю.І. Бондар розглядають поняття «психологічний капітал» (аналогом якого є конструкт «особистісний потенціал»). Для цього позитивного стану розвитку людини характерними є: самоефективність – прийняття та докладання необхідних зусиль для вирішення складних завдань («люди з високим психологічним капіталом самоефективності не чекають, коли для них будуть встановлені складні цілі, навпаки, вони створюють їх, постійно кидаючи виклик собі»); оптимізм як позитивна атрибутивна ознака поведінки у сьогоденні та майбутньому («реа-

лістичний та гнучкий оптимізм дає змогу розвивати та підтримувати здатність до самодисципліни, аналізу минулих подій, планування на випадок надзвичайних ситуацій і профілактичної допомоги); надія – наполегливий рух у бік цілі, а в разі необхідності й перенаправлення шляхів до досягнення мети («пізнавальний стан або тип мислення, у якому людина здатна створювати реалістичні установки, що корелюють із певними цілями та очікуваннями, а потім досягати цих цілей через самовизначення»); життєстійкість – досягнення успіху попри ускладнення проблем та виникнення негараздів («не тільки здатність оговтуватися від негараздів, а й позитивна спрямованість, яка «кидає виклик» події, і воля до виходу поза межі нормального, зони комфорту та рівноваги» [17, с. 261–262]).

Дані досліджень, які ґрунтуються на викладених вище засадах, дають змогу стверджувати, що «багаті» на психологічний (особистісний) капітал особи можуть характеризуватися як особистісно зрілі, зокрема у сфері професійної діяльності.

Висновки. Аналізуючи поняття особистісної зрілості у континуумі понять спектру особистісного розвитку, можна виокремити такі концептуальні положення. Особистісна зрілість:

- не обмежується певними віковими рамками і не є показником вікового періоду розвитку;

- розглядається функцією психічного здоров'я особистості та, відповідно, ресурсності здорової людини, яка прагне самоактуалізації;

- висвітлюється як динамічний процес розгортання суб'єктних властивостей, суб'єктної позиції особистості;

- пов'язана із ціннісною сферою особистості, пошуком і створенням смислових систем як основи для життєвих та особистісних проєктів;

- розглядається як акмеологічний складник процесу розвитку особистості;

- визначається як ресурс розвитку й самоорганізації особистості, що зміцнює і розкриває суб'єктність, а також сприяє соціальній адаптації та гармонійній взаємодії особистості з оточуючими і навколишнім світом;

- виокремлюється критерієм особистісного зростання, а самодетермінація – головним феноменом особистісної зрілості та виявом особистісного потенціалу;

- провідним механізмом (інструментом) досягнення особистісної зрілості є здатність до рефлексії.

Перспектива подальших наукових пошуків полягає в емпіричному дослідженні особливостей становлення особистісної зрілості у контексті розроблення психологічних технологій сприяння позитивному психічному здоров'ю особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюхіна Н.В., Кучеренко Р.О. Життєтворчі можливості особистості в дорослому віці. *Габітус*, 2023. Вип. 51. С. 64–69.

2. Архипова С.П. Творча зрілість особистості й рівні досягнення «акме» людини в процесі її професійного становлення. *Соціальна педагогіка*. 2005. № 4. С. 84–90.

3. Вінник Н.Д. Дослідження особистісної зрілості студентів як умови успішної професійної самореалізації. *Педагогічний процес: теорія і практика Серія «Психологія»*. 2018. № 3(62). С. 16–20.

4. Гордон Олпорт: матеріали. URL: <https://vseosvita.ua/library/gordon-olport-22556.html>

5. Дідик Н.М. Особистісна зрілість як акме особистості психолога-професіонала. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Вип. 3. С. 121–122.

6. Карпенко З.С. Онтологічне обґрунтування аксіологічної персонології. *Психологія особистості*. 2011. № 1(2). С. 182–190.

7. Католик Г., Калька Н. Психологія особистості (у схемах, презентаціях і таблицях) : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 158 с.

8. Клименко М. Функції нарцисичної саморегуляції у контексті особистісного самоздійснення. *Психологія особистості*. 2019. № 1(10). С. 83–91.

9. Кузікова С.Б. Феноменологія саморозвитку в психосоціальної генезі особистості: суб'єктний підхід. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* : монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. С. 295–318. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10836/1/ОСОБИСТІСТЬ%20У%20РОЗВИТКУ%20-%20ПСИХОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20І%20ПРАКТИКА%20%20стр.pdf>

10. Максименко С.Д. Модуси розуміння особистості в психології: буттєве і духовне, цілісність і саморух. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* : монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. С. 9–16. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10836/1/ОСОБИСТІСТЬ%20У%20РОЗВИТКУ%20-%20ПСИХОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20І%20ПРАКТИКА%20%20стр.pdf>

11. Меленчук Н.І., Мухаровська Б.О. Особливості самоставлення осіб із різним рівнем нарцисизму. *Габітус*. 2023. Вип. 49. С. 140–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.24>

12. Радчук Г.К. Психологія аксіогенезу особистості в контексті вищої професійної освіти. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* : монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. С. 319–339. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10836/1/ОСОБИСТІСТЬ%20У%20РОЗВИТКУ%20-%20ПСИХОЛОГІЧНА%20ТЕОРІЯ%20І%20ПРАКТИКА%20%20стр.pdf>

13. Роджерс К. Про становлення особистістю: психотерапія очима психотерапевта. URL: <http://psychologis.com.ua/-1-379.htm>

14. Сердюк Л.З. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості : монографія / І.В. Данилюк та ін. ; ред. Л.З. Сердюк. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/712878/>

15. Сердюк Л.З. Самодетермінація психологічного благополуччя особистості : монографія / І.В. Данилюк та ін. ; за ред. Л.З. Сердюк. Київ – Львів : Вид. В. Кундельська, 2021. 236 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/Serdjuk_1.pdf
16. Ткачишина О.Р. Особистісний потенціал як основа формування конструктивних копінг-стратегій. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2022. Т. 33(72). № 4. С. 50–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/0917>. Трофімов А.Ю., Бондар Ю.І. Психологічний капітал в організації. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 2(23). С. 259–265. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229858616.pdf>
18. Чепелева Н.В., Рудницька С.Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроєктування. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. 2018. № 1. С. 71–77. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712378/1/Чепелева_Рудницька_стаття-1.pdf
19. Фундаментальна акмеологія – наука XXI століття : монографія / редкол. В.О. Огнев'юк, В.М. Гладкова, Я.С. Фруктова. Київ : Інтерсервіс, 2019. 206 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27937/1/v.hladkova_Fundamental%20acmeology.pdf
20. Шамне А.В. Теоретико-методологічний аналіз психосоціального розвитку як єдності соціогенези, персоногенези та суб'єктогенези. *Особистість у сучасному світі* : матеріали III Всеукраїнського психологічного конгресу з міжнародною участю, 20–22 листопада 2014 р. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2014. С. 100–103.
21. Ямницький В.М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія. Одеса : ПНЦ НАПН України, 2006. 362 с.
22. Peseschian, Nossrat. *Positive Psychosomatics: Clinical Manual of Positive Psychotherapy*. 2016. Bloomington, USA: AuthorHouse.